

Del període protohistòric al dels romans (I)

Gandesa Anton Monné

El curs del riu Ebre entre Faió i Benifallet, si circulés en línia recta passaria per Gandesa. I, en canvi dona una volta, en forma de semicercle, passant pel nord, concretament per les poblacions de Flix i Móra. Per este fet Gandesa queda situada a l'epicentre de la curvatura fluvial i li dona una gran rellevància estratègica entre Tortosa i Saragossa, i Tarragona i el baix Aragó.

L'Ebre fou fins a les darreries del segle XIX la gran autopista natural entre la Mediterrània i el nord peninsular. Les mercaderies i els viatgers hi pujaven i baixaven amb els llaguts per a desplaçar-s'hi d'un indret a l'altre. Les comunicacions terrestres eren també necessàries per a arribar a l'Ebre i per a comunicar-se per l'interior. Gandesa era la cruïlla de camins al sud de l'Ebre i de pas obligat per circular vers el sud peninsular en totes direccions. La Farola, l'actual encreuament de carreteres, entre l'N-420 entre Tarragona i Madrid, i la C-12 entre Tortosa i Saragossa, ja 2.000 anys abans, era on coincidien les calçades romanes, l'Edetària i una via secundària de l'Augusta que passava per Gandesa, des de Móra.

Ser cruïlla i pas obligat determina que les tropes dels diferents exercits havien d'ocupar Gandesa, com a indret estratègic. I per esta circumstància el nucli urbà s'ha destruït en diferents episodis bèl·lics. Els carrers del nucli antic poc han canviat, però el reduït emmurallat que defensava i rodejava el municipi va desaparèixer a la guerra dels Segadors i es van obrir les portes que el tancaven a l'exterior. El castell que encara es conservava va quedar enderrocat totalment 200 anys més tard, durant els

Planta general del coll del Moro. DIBUIX DE L'INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA). ARQUEÒLEGS, RAFEL JORNET I M. CARME BELARTE

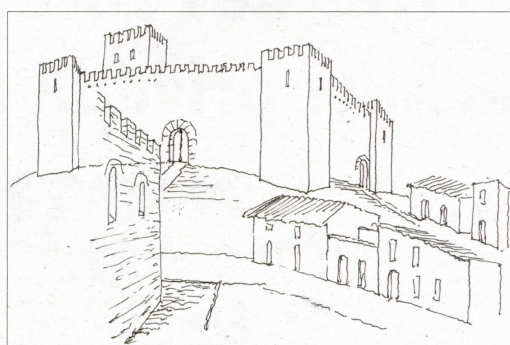
setges del general Cabrera entre el 7 de març del 1836 i l'1 de març del 1838, on els canons carlins hi dispararen 1.728 canonades i 435 granades de set polzades. Hagueren de passar 100 anys, durant la Batalla de l'Ebre i l'ofensiva republicana del 25 de juliol del 1938, quan els avions alemanys i italians bombardejaren la Ciutat i n'enderrocaren una bona part.

Conèixer l'urbanisme de Gandesa, després de tantes continuades destruccions ha resultat complicat. Però amb una exhaustiva tasca d'inspecció per l'interior de totes les cases del nucli antic, una per una, fetes per mi mateix amb l'ajuda tècnica del gabinet d'arquitectes, comanant per Joan Figuerola, hem aconseguit conèixer i

reproduir amb dibuixos, els canvis urbanístics més importants durant els darrers 800 anys.

Els repobladors de l'any 1192 van arribar, cridats per l'orde del Temple per a defensar el territori, poblar-lo i proporcionar-li una nova administració política. Hem pogut catalogar els 8 palaus senyorials que s'anaren construir entre les darreries del segle XII i principis del XIII. I dins d'aquests hem trobat restes àrabs, romanes, ibèriques i protohistòriques que ens han possibilitat estudiar l'urbanisme de la ciutat, durant els darrers 3.000 anys.

Al barri on la toponímia serva el nom del "Castell" existia el reduït fortificat que es va destruir totalment durant la guerra entre carlins i isabe-

Fotografia del castell del poblat del coll del Moro, residència del senyor del lloc. FOTOGRAFIA D'ANTON MONNER

lins, com s'he dit abans. Disposem de l'explicació del Diccionari de Pascual Madoz de l'any 1847, sobre este, i textualment el defineix: "...en su interior se conservan algunos restos de antiguas muras y grandes arcos de sillaria de antigua edificación que al parecer terminaban en un montecillo del oeste sobre el que se elevaba un solido castillo cuadrangular, coronado de almenas con densas bóvedas, que encerraban anchurosas cuadras y capaces silos, lagares y almacenes: también este edificio está completamente arruinado desde el último asedio que sufrió en 1838, batido por cinco piezas de artillería...". Pocs anys més tard es va desamortitzar, i el propietari que el va adquirir el va acabar d'enderrocar, fins a fer desaparèixer els últims vestigis de les muralles i de les fortificacions, per a construir-hi habitatges. En aquell moment s'hi van trobar restes de ceràmica i monedes ibèriques. Això fa creure que en este indret existia un establiment humà perquè al seu voltant naixien fonts naturals on es podien abastar ells i els animals dels

seus ramats. I no resulta estrany quan a tot el terme de Gandesa, i els que l'envolten, existien petits nuclis de població ibèrica, de caràcter familiar, situats tots ells a uns indrets alt d'on es podia divisar el territori que l'envoltava, si hi disposaven d'aigua a prop.

Al nostre terme existia, però, una ciutat important ibèrica on hi habitava el cabdill del territori del qual depenien els petits poblats que l'envoltaven. Estava situat al coll del Moro, que des del 1917, s'ha anat excavant durant moltes campanyes i que en este mateix moment s'està realitzant treballs d'investigació, dirigits per l'arqueòleg Rafel Jornet, de la Universitat de Barcelona. Es tracta d'un poblat de 3,4 hectàrees d'extensió, sobresortint una sòlida torre de defensa, com a habitacle del senyor del lloc, on existia un taller tèxtil i un celler per a elaborar vins. També al mateix poblat s'hi ha trobat restes de forns metàl·l·lics i altres establiments artesanals, que en properes intervencions arqueològiques s'aniran descobrint. ■